

УДК 599.61.73(477)

СТАН ВИВЧЕНОСТІ ГЕЛЬМІНТОФАУНИ ДИКИХ КОПИТНИХ УКРАЇНИ

В. О. Харченко

Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України

Состояние изученности гельминтофауны диких копытных Украины. Харченко В. А. — Гельминты являются одним из основных факторов, влияющих на численность, товарные и трофейные качества диких копытных. В условиях интенсивного охотничьего хозяйства, при высокой плотности копытных, эти исследования становятся значительно более актуальными. В Европе зарегистрировано 161 вида гельминтов, которые встречаются у копытных, распространенных в Украине. В Украине найдено 99 из них. Кластерный анализ показал, что наиболее специфичной является гельминтофауна дикого кабана. Поскольку естественные условия Украины и соседних стран подобны, можно ожидать и сходства фаун гельминтов диких копытных. Однако в Украине гельминтофауна диких копытных изучена недостаточно. Все это свидетельствует о необходимости дальнейших исследований и их перспективности.

Ключевые слова: гельминты, дикие копытные, состояние изученности, Украина.

State of the Knowledge of the Wild Ungulate Helminth Fauna in Ukraine. Kharchenko V. A. — Helminths are among the main factors influencing the number of wild ungulates and their quality as a trophy. However, in intense hunting industry when the density of ungulates is high, such studies became much more urgent. Of 161 helminth species occurring in Europe, 99 were found in Ukraine. Cluster analysis has showed that the most specific fauna is in a wild boar. As far as natural conditions in Ukraine are similar to those in adjoining countries we can expect the similarity in helminth fauna of wild ungulates. However, it still not adequately studied in Ukraine. All this suggest the necessity of further studies and show their considerable promise.

Key words: helminths, wild ungulates, state of the knowledge, Ukraine.

На території України зустрічається 8 видів диких копитних (табл. 1). Частина з них є інтродуцентами або перебуває на напіввільному утриманні. Як мисливські тварини вони є візиткою ландшафтних парків, мисливських господарств, заповідників та інших охоронних територій. Гельмінти є одним з основних факторів, що впливають на їхню чисельність, товарні і трофейні якості.

Однак вивченню останніх в Україні завжди приділяли недостатньо уваги, з одного боку, у зв'язку з невеликим практичним значенням полювання як сфери господарювання, а з іншого — через значну складність спостережень.

В умовах інтенсивного мисливського господарства, при високій щільності копитних та появі загрози природновогнещевих захворювань, ці дослідження стають значно актуальнішими. Сьогодні в суміжних країнах накопичено значний матеріал стосовно гельмінтів диких копитних і захворювань, які вони викликають. Ці дані узагальнені в роботі Я. Говорки та ін. (1988). Тут описано морфологію гельмінтів, закономірності формування гельмінтофауни диких копитних у населених районах, екологію цих паразитів, розглянуто теоретичні основи профілактичних заходів і методи гельмінтологічної оцінки угідь. Але відомості про гельмінтів диких копитних в Україні надто обмежені. Значну роботу в цьому напрямку провів Г. М. Двойнос (1975, 1977). До нього в цій області працювали лише Н. С. Назарова (1967), Д. П. Рухлядев (Рухлядев, 1964) і А. Н. Каденації (Каденації, 1957).

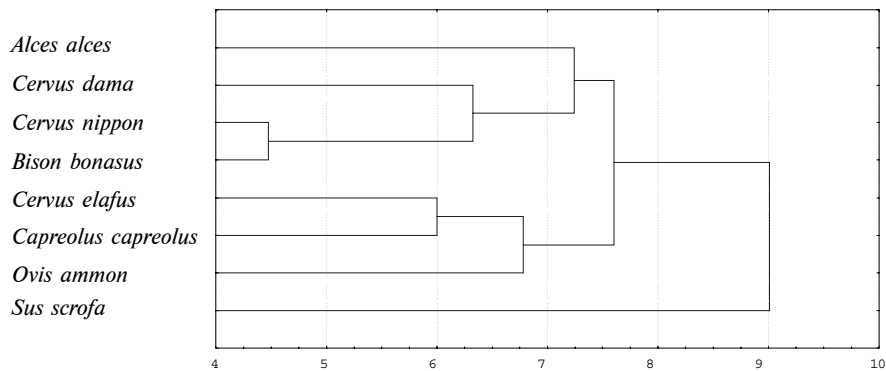

Рис. 1. Дендрограма подібності фаун гельмінтів для 8 видів копитних, одержана методом зважених попарно згрупованих середніх. По осі абсцис – Евклідова відстань.

Fig. 1. The dendrogram of helminth fauna similarity for 8 ungulate species received according to estimated in pairs means. Axis of abscisses – Euclidean distance.

У Європі зареєстровано 161 вид гельмінтів, що зустрічаються у копитних, поширених в Україні, 18 з них – випадкові або недостатньо вивчені види. Серед 143 безсумнівних видів 11 цестод, 114 нематод, 17 трематод і 1 акантоцефал. В Україні у цих хазяїв знайдено 99 видів гельмінтів. У лося паразитують 56 видів, у благородного оленя – 78, у козулі – 86, у лані – 40, у плямистого оленя – 17, у дикого кабана – 35, у зубра – 5, у муфлона – 64. Багато з них паразитують у кількох видів копитних, проте серед них немає таких, що знайдені абсолютно у всіх хазяїв. Кластерний аналіз (рис. 1) показав, що, як і очікувалося, найбільш специфічною є гельмінтофауна дикого кабана, яка має 26 специфічних видів, у муфлона – 9 таких видів, у благородного оленя – 3 і у козулі та лося – по 2. Однак наявність гельмінтів, що зустрічаються лише у останніх трьох хазяях, зовсім не свідчить про їх дійсну специфічність. *Haemonchus similis* лося знайдений також у білохвостого оленя і порожнисторогих (Эвранова, 1955). *Nematodirella gazelli*, знайдена Ю. Г. Єгоровим (Егоров, 1963) у лося в Белорусі, зустрічається також у сайгаків і джейранів у Центральній Азії. Знайдена у благородного оленя *Schulzinema miroljubovi* була описана від плямистого оленя. *Onchocerca cervipedis* Wenr et Dicmans, 1891 знайдена в американських оленів, а *Eurytrema pancreaticum* – в інших ссавцях. Паразит козулі – *Spiculocaulus austriacus* зустрічається також у сарни, кози, гірського козла. Але *Dipetalonema rugosicauda* Bohm et Supreger, 1953 від козулі, ймовірно, відрізняється більшою специфічністю, хоч необхідно зважати на те, що цей вид описаний відносно недавно.

Як відзначав ще Є. Н. Павловський (Павловский, 1946), для розуміння процесу становлення, розвитку і формування гельмінтофауни важливо мати уявлення про коло потенційних хазяїв паразитів і про фактори становлення організму хазяїном паразита. Коло потенційних хазяїв набагато ширше видового складу фактичних хазяїв. Становлення певного організму хазяїном паразита залежить від: 1) анатомо-фізіологічних особливостей організації потенційного хазяїна;

Таблиця 1. Дикі копитні України
Table 1. Wild ungulates of Ukraine

Назва	Чисельність, ос. *
Лось (<i>Alces alces</i>)	4846
Благородний олень (<i>Cervus elaphus</i>)	13 066
Лань (<i>Cervus dama</i>)	1021
Плямистий олень (<i>Cervus nippon</i>)	3033
Козуля (<i>Capreolus capreolus</i>)	119 978
Муфлон (<i>Ovis ammon</i>)	370
Зубр (<i>Bison bonasus</i>)	426
Дика свиня (<i>Sus scrofa</i>)	36 443

* Дані Державного комітету лісового господарства України за 2000 р.

2) біоценотичних зв'язків трофічного характеру; 3) факторів зовнішнього середовища.

Гельмінтологічні дослідження акліматизованих видів свідчать, що саме географічні і кліматичні фактори визначають склад гельмінтофауни диких копитних. Внаслідок акліматизації часто зникають завезені види гельмінтів і з'являються місцеві, але деякі з завезених видів можуть прижитися і ставати в нових умовах досить небезпечними (*Ashworthius sidemi*). Формування гельмінтофауни диких копитних тісно пов'язане з господарською діяльністю людини в мисливських угіддях, такою як, наприклад, випасання худоби. Дикі тварини набагато частіше заражаються гельмінтами свійських, ніж навпаки. Найбільш небезпечними гельмінтозами для них є фасціольоз, парафасціолопсоз, цистіцеркози, трихостронгілідози жуйних і метастронгілідози свиней.

Оскільки природні умови України подібні умовам суміжних країн, можна очікувати і подібність гельмінтофауни диких копитних. Але досі ще мало даних щодо життєвих циклів гельмінтів диких копитних, їх взаємовідносин з хазяями і т. ін. Усе це свідчить про необхідність подальших досліджень та їх перспективність.

Говорка Я., Маклакова Л. П., Митух Я. и др. Гельминты диких копытных Восточной Европы. — М.: Наука, 1988. — 208 с.

Двойнос Г. М. Нематоды лошадей и диких копытных Украины: Отчет о научной работе. АН УССР, Ин-т зоол. Сект. паразитол. — Киев, 1975. — 170 с. — Рукопись.

Двойнос Г. М., Погребняк Л. П. О зараженности диких копытных гельминтами в охотничьих угодьях некоторых областей УССР: Тез. респуб. науч.-тех. конф. «Охрана, воспроизводство и рациональное использование почвенно-растительных ресурсов УССР». — Киев, 1977. — Вып. 2. — С. 30—31.

Егоров Ю. Г. Гельминтофауна жвачных животных в Белоруссии // Борьба с потерями в животноводстве. — Минск: Ураджай, 1963. — С. 74—83.

Каденации А. Н. Гельминтофауна млекопитающих Крыма и опыт оздоровления домашних животных от основных гельминтозов. — Омск, 1957. — 124 с.

Назарова Н. С. К изучению гельминтофауны косули в Волынской области УССР // Проблемы паразитологии. — Киев: Наук. думка, 1967. — С. 178—181.

Павловский Е. Н. Условия и факторы становления организма хозяином паразита в процессе эволюции // Зоол. журн. — 1946. — Вып. 4. — С. 289—302.

Рухлядев Д. П. Гельминтофауна диких парнокопытных животных Крыма и Кавказа в эколого-зоогеографическом освещении. — Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1964. — 447 с.

Эванова В. Г. К фауне паразитических червей лося (*Alces alces*) // Учен. зап. Казан. ВУ. — 1955. — 61, вып. 2. — С. 151—154.